
بررسی رابطه بین اضطراب والدین با اضطراب و
پیشرفت تحصیلی فرزندان آنها در مقطع
پیش‌دانشگاهی شهر کرمان

عباس رحمتی*، مشیت الله سعیدی**

چکیده

این پژوهش با هدف بررسی رابطه بین اضطراب والدین با اضطراب و پیشرفت تحصیلی فرزندان آنها در مقطع پیش‌دانشگاهی شهر کرمان اجرا شد. افراد جامعه پژوهش دانش‌آموزان دختر و پسر به تعداد ۳۴۵ نفر بود. از این جامعه حجمی به اندازه ۳۲۰ دانش‌آموز پیش‌دانشگاهی به عنوان نمونه انتخاب شد. داده‌های این پژوهش به وسیله پرسشنامه استاندارد شده کتل جمع‌آوری و پس از تصحیح و نمره‌گذاری با استفاده از نرم‌افزار (SPSS) تحلیل شد. یافته‌های پژوهش نشان داد که بین اضطراب والدین با اضطراب فرزندان آنها و هم‌چنین اضطراب والدین با پیشرفت تحصیلی فرزندان آنها رابطه معنادار وجود دارد. هم‌چنین نتایج نشان داد که بین اضطراب دانش‌آموزان مقطع پیش‌دانشگاهی با پیشرفت تحصیلی آنها رابطه معنادار وجود دارد.

کلیدواژه‌ها

اضطراب والدین، اضطراب دانش‌آموزان، پیشرفت تحصیلی

مقدمه

یکی از زمینه‌های جدید روان‌شناسی مرضی، به خصوص پس از جنگ جهانی دوم، قلمرو اختلالات اضطرابی^۱ است (فتیحی آشتیانی و امامقلی وند، ۱۳۸۲). بررسی‌های اخیر نشان داده‌اند که اختلالات اضطرابی بیشترین فراوانی را در سطح کل جمعیت دارند. به علاوه به ندرت اتفاق می‌افتد، که در خلال فرایند نوجوانی، بحران‌های اضطراب مشاهده نشود. گاهی این اضطراب به طور ناگهانی و زمانی به صورت تدریجی ظاهر می‌شود؛ گاهی فراگیر است و زمانی به احساس مبهم و پراکنده‌ای محدود می‌شود؛ گاهی هفته‌ها طول می‌کشد و زمانی در خلال چند ساعت پایان می‌پذیرد؛ اما صرف نظر از چگونگی بروز، شدت و مدت آن، اضطراب احساس بنیادی است که کمتر نوجوانی با آن بیگانه است. اضطراب عادی یک هیجان است و برانگیختگی مناسبی ایجاد می‌کند که سطح پایین آن افزایش توجه و بهبودی عملکرد را به دنبال دارد. تجربه اضطراب، مختص دوره سنی خاصی نیست و در هر سنی می‌تواند بروز کند. کودکان و نوجوانان در جریان رشد، انواع گوناگون و طیف وسیعی از اضطراب‌ها را تجربه می‌کنند و گاه این اضطراب‌ها از چنان شدتی برخوردارند که زندگی روزمره آن‌ها را تحت تأثیر قرار می‌دهد. اضطراب بیمارگونه واکنشی نامناسب با شدت و طول مدت به یک محرک خاص است که در عملکرد فرد اختلال ایجاد می‌کند (کاپلان و سادوک، ۱۳۷۴).

اضطراب شایع‌ترین اختلال روانی است و معمول‌ترین پاسخ به محرک تنش‌زاست. منظور از اضطراب، هیجانی است ناخوشایند که همه ما درجاتی از آن را در قالب کلمه‌هایی چون «دلشوره» «نگرانی» «تنش» و «ترس» تجربه کرده ایم (زیدنر^۲، ۱۹۹۴). واکنش‌های عصبی اضطراب فراوان‌ترین نوع واکنش‌های عصبی است. اضطراب معمولاً با تغییرات جسمی - روانی همراه بوده و بخش عمده‌ای از توان عمومی افراد مبتلا را تحلیل می‌برد (نوابی نژاد، ۱۳۸۳).

از آنجا که اضطراب کیفیتی ناخوشایند است، فرد مبتلا به وسایل دفاعی و واکنش‌هایی متوسل می‌شود که کاربرد آن‌ها کاملاً ناخودآگاه است و استفاده بیش از حد از آن‌ها نامطلوب

---

1. Anxiety disorders
2. Zeidner

است و به اختلالات روانی - رفتاری عمیق‌تری می‌انجامد (هیل و ساراسون^۱، ۱۹۹۰). بنابراین، اگر در مقابل اضطراب از همان ابتدا به فکر شناسایی راهکارها و چاره‌جویی نباشیم می‌تواند عواقب وخیمی ایجاد کند که اختلال در عملکردهای تحصیلی نمونه بارزی از آن است. برای دانش‌آموزانی که در حال تحصیل هستند و به خصوص آن‌ها که دغدغه کنکور دارند، اولین چیزی که ضروری به نظر می‌آید زدودن اضطراب از فضای مطالعاتی آنهاست. به ویژه این که اضطراب اغلب با افکار نامربوطی همراه است که بخش هوشیاری ذهن را پر کرده و مزاحم عملکرد طبیعی ذهن می‌شود. به عبارتی تمرکز را که اساس مطالعه و یادگیری است تحت الشعاع قرار داده و مخدوش می‌کند (تری و تراویس^۲، ۱۹۹۹).

با توجه به این که اضطراب پایه اختلالات روانی بسیاری است (دورانند و بارلو، ۱۳۸۶)؛ پژوهش‌هایی هم که در این زمینه انجام شده است بیشتر ماهیت روان‌پزشکی دارند (لفرانسوا، ۱۳۸۶). با این حال مطالعاتی وجود دارد که از بعد روان‌شناسی تربیتی انجام شده و حاکی از ارتباط و همبستگی منفی بین یادگیری با اضطراب (سموعی، ۱۳۸۰)، رابطه منفی و معنادار بین اضطراب امتحان با پیشرفت و کارآمدی تحصیلی (علی محمدی، ۱۳۷۵؛ سلیمانی، ۱۳۸۴؛ کایس زین و بریچ^۳، ۲۰۰۷؛ نیوبگین و اونز^۴، ۲۰۰۱؛ هیل و ساراسون، ۱۹۶۶)، و هم چنین رابطه معنادار بین انتظارات غیرمنطقی والدین با اضطراب شغلی و تحصیلی فرزندان (شهیری طبرستانی و سلیمی، ۱۳۸۱)، و بین نگرش‌های فرزندپروری والدین با اضطراب امتحان دانش‌آموزان (سموعی، ۱۳۸۰) است. بنابراین، تداوم مطالعات و پژوهش‌ها در این راستا ضروری به نظر می‌رسد، به ویژه مطالعاتی که با آگاهی‌دادن به والدین و دانش‌آموزان درباره هیجان اضطراب و عوارض نامطلوب آن بتواند به کنترل بیشتر و مواجهه منطقی با آن منجر شود.

بنا به شواهد تجربی وجود اضطراب در موقعیت‌های تحصیلی بسیار شایع و فراگیر است و شناسایی و کنترل عوامل مرتبط با آن‌ها نیازمند مطالعات منظم و مستمر است. یکی از عوامل مهم در این زمینه اضطراب و دغدغه‌های روانی والدین است که چگونگی و میزان رابطه آن با

-
1. Hill & Sarason
  2. Terry & Travis
  3. Kubiszyn & Brich
  4. Newbgin & Owens

اضطراب و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان پیش‌دانشگاهی محور اصلی این پژوهش بوده و با هدف یافتن پاسخ برای پرسش‌های زیر انجام شده است:

- ۱- آیا بین اضطراب والدین با اضطراب فرزند آنها رابطه وجود دارد؟
- ۲- آیا بین اضطراب والدین با پیشرفت تحصیلی فرزند آنها رابطه وجود دارد؟
- ۳- آیا بین اضطراب دانش‌آموزان پیش‌دانشگاهی با پیشرفت تحصیلی آنها رابطه وجود دارد؟
- ۴- آیا بین میزان اضطراب دانش‌آموزان دختر با دانش‌آموزان پسر تفاوت وجود دارد؟
- ۵- آیا رابطه اضطراب با پیشرفت تحصیلی در دانش‌آموزان دختر و پسر متفاوت است.

روش پژوهش

روش پژوهش توصیفی از نوع همبستگی بود. داده‌های مربوط به اضطراب والدین و اضطراب دانش‌آموزان با استفاده از آزمون اضطراب کتل جمع آوری شد، و مبنای داده‌های مربوط به پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان، میانگین نمرات مستمر و نمره پایان نیمسال اول سال تحصیلی آنها بود. جامعه آماری در این پژوهش کلیه دانش‌آموزان پیش‌دانشگاهی شهر کرمان (N=۳۴۵۱) بود. حجم نمونه برابر با ۳۲۰ نفر و با استفاده از روش کوکران

$$n = \frac{\frac{z^2}{4d^2}}{1 + \frac{1}{N} \left[\frac{z^2}{4d^2} - 1 \right]}$$

(با سطح معناداری ۰/۰۵ و Z=۱/۹۶ و میزان d= ۰/۵ تعیین شد.

برای انتخاب نمونه از روش نمونه‌گیری طبقه‌ای و تصادفی استفاده شد. به این ترتیب که ابتدا مدارس پیش‌دانشگاهی بر اساس ناحیه آموزش و پرورش و جنسیت دانش‌آموزان طبقه بندی و بعد به نسبت تعداد در جامعه، تعداد در نمونه انتخاب شد. انتخاب تعداد مدارس به روش تصادفی ساده و انتخاب تعداد دانش‌آموزان با استفاده از فهرست اسامی مندرج در دفتر کلاسی و از طریق روش سیستماتیک انجام شد.

جدول ۱: تعداد افراد جامعه و حجم نمونه در هر رشته به تفکیک جنسیت در ناحیه ۱

مجموع	علوم انسانی		علوم تجربی		ریاضی فیزیک	
	دختر	پسر	دختر	پسر	دختر	پسر
۱۴۸۳	۳۶۰	۱۳۹	۳۶۷	۱۰۹	۲۲۲	۲۸۶
۱۵۳	۳۹	۱۳	۳۹	۱۹	۲۳	۳۰

جدول ۲: تعداد افراد جامعه و حجم نمونه در هر رشته به تفکیک جنسیت در ناحیه ۲

مجموع	علوم انسانی		علوم تجربی		ریاضی فیزیک	
	دختر	پسر	دختر	پسر	دختر	پسر
۱۵۷۷	۴۲۸	۱۴۸	۴۲۶	۱۰۴	۲۲۲	۲۳۹
۱۶۷	۴۷	۱۴	۴۶	۸	۲۷	۲۵

ابزار جمع آوری داده‌ها

برای جمع آوری داده‌ها از پرسشنامه اضطراب کتل^۱ استفاده شد. این پرسش‌نامه یک ابزار خودسنجی ۲۱ ماده‌ای برای اندازه‌گیری شدت اضطراب در نوجوانان و بزرگسالان به کار می‌رود. ضریب همسانی درونی آن (آلفای کرونباخ) ۰/۹۲، پایایی با روش بازآزمایی با فاصله یک هفته ۰/۷۵ و همبستگی ماده‌های آن از ۰/۳۰ تا ۰/۷۶ متغیر است. پنج روایی محتوی، همزمان، سازه، تشخیصی و عاملی برای این آزمون سنجیده شد که جملگی نشان‌دهنده کارایی بالای این ابزار در اندازه‌گیری شدت اضطراب است (بک و همکاران، به نقل از فتحی آشتیانی و داستانی، ۱۳۸۸).

شیوه جمع‌آوری داده‌ها

بعد از طی مراحل نمونه‌گیری و مشخص شدن دانش‌آموزان ابتدا پرسش‌نامه در اختیار آن‌ها قرار داده شد و پس از پاسخگویی جمع آوری شد؛ سپس در داخل یک پاکت در بسته پرسش‌نامه مخصوص والدین به ضمیمه نامه راهنمای پاسخ، اطلاعات جمعیت شناختی والدین و یک عدد پاکت خالی توسط دانش‌آموز برای والدین ارسال و پس از پاسخگویی عودت داده شد. در نامه راهنما از والدین درخواست شده بود که پرسش‌نامه را مستقل از نظر یکدیگر و

1. Cattell anxiety scale

مستقل از نظر فرزند خود تکمیل کنند، و حتی‌المقدور شخصاً پرسش‌نامه را به مدرسه و مجری تحویل دهند.

یافته‌های پژوهش

تجزیه و تحلیل داده‌ها، از طریق آزمون اسپیرمن (جدول ۳) نشان می‌دهد که ضرایب همبستگی بین دو متغیر اضطراب والدین و اضطراب فرزندان آن‌ها برابر ۰/۵۹۰ و اضطراب پدر و اضطراب فرزندان آن‌ها برابر ۰/۵۴۳ و اضطراب مادر و اضطراب فرزندان آن‌ها برابر ۰/۵۵۰ با مقدار P (معنا داری) برابر ۰/۰۰۰ می‌باشند، چون مقدار P کوچکتر از سطح معناداری $\alpha = 0/05$ است، لذا در این سطح فرض H_۰ یعنی نبود رابطه رد می‌شود و در نتیجه بین اضطراب والدین و اضطراب پدر و مادر (به طور مجزا) با اضطراب فرزندان آن‌ها در مقطع پیش دانشگاهی شهر کرمان رابطه معنا داری وجود دارد. این مطلب با توجه به نحوه پراکندگی نقاط و همچنین خط برازش شده تأیید شده‌است. در ضمن مثبت بودن ضرایب همبستگی و شیب خط برازش شده نشان از رابطه مستقیم بین این دو متغیر است. همچنین ضریب تعیین بین اضطراب والدین با اضطراب فرزندان آن‌ها برابر ۰/۳۲ ($R^2 = 0/32$)، اضطراب پدر با اضطراب فرزندان آن‌ها برابر ۰/۲۷۱ ($R^2 = 0/271$)، و اضطراب مادر با اضطراب فرزندان آن‌ها برابر ۰/۲۷۸ ($R^2 = 0/278$) است، یا به عبارتی ۳۲ درصد تغییرات اضطراب فرزندان به وسیله اضطراب والدین، ۲۷/۱ درصد تغییرات اضطراب فرزندان به وسیله اضطراب پدر آنها، و ۲۷/۸ درصد تغییرات اضطراب فرزندان به وسیله اضطراب مادر آن‌ها توجیه می‌شود.

جدول ۳: آماره‌های آزمون همبستگی اسپیرمن مربوط به رابطه بین اضطراب والدین و اضطراب فرزندان آن‌ها در مقطع پیش دانشگاهی شهر کرمان

نوع رابطه	وجود رابطه	اضطراب فرزندان			متغیر آزمون
		تعداد	معناداری	ضریب همبستگی	
مستقیم	دارد	۶۴۰	۰/۰۰۰	۰/۵۹۰	اضطراب والدین
مستقیم	دارد	۳۲۰	۰/۰۰۰	۰/۵۴۳	اضطراب پدر
مستقیم	دارد	۳۶۰	۰/۰۰۰	۰/۵۵۰	اضطراب مادر

تجزیه و تحلیل داده‌ها، از طریق آزمون اسپیرمن (جدول ۴) نشان می‌دهد که ضرایب همبستگی بین دو متغیر اضطراب والدین با پیشرفت تحصیلی فرزندان آن‌ها برابر $0/453-$ و بین اضطراب پدر با پیشرفت تحصیلی فرزندان آن‌ها برابر $0/397-$ و بین اضطراب مادر با پیشرفت تحصیلی فرزندان آن‌ها برابر $0/457-$ با مقدار p (معناداری) برابر $0/000$ می‌باشند، چون مقدار P کوچکتر از سطح معناداری $0/05 = \alpha$ است، لذا در این سطح فرض H_0 یعنی نبود رابطه رد می‌شود و در نتیجه بین اضطراب والدین و اضطراب پدر و مادر (به طور مجزا) با پیشرفت تحصیلی فرزندان آن‌ها در مقطع پیش دانشگاهی شهر کرمان رابطه معناداری وجود دارد. این مطلب با توجه به نحوه پراکندگی نقاط و همچنین خط برازش شده مورد تأیید است. در ضمن منفی بودن ضرایب همبستگی و شیب خط برازش شده نشان از رابطه عکس بین این دو متغیر است. همچنین ضریب تعیین بین دو متغیر اضطراب والدین با پیشرفت تحصیلی فرزندان آن‌ها برابر $0/195$ ($R^2 = 0/195$)، اضطراب پدر با پیشرفت تحصیلی فرزندان آن‌ها برابر $0/140$ ($R^2 = 0/140$)، و اضطراب مادر با پیشرفت تحصیلی فرزندان آن‌ها برابر $0/196$ ($R^2 = 0/196$) است، یا به عبارتی $19/5$ درصد تغییرات پیشرفت تحصیلی فرزندان به وسیله اضطراب والدین، $14/0$ درصد تغییرات پیشرفت تحصیلی فرزندان به وسیله اضطراب پدر، و $19/6$ درصد تغییرات پیشرفت تحصیلی فرزندان به وسیله اضطراب مادر توجیه می‌شود.

جدول ۴: آماره‌های آزمون همبستگی اسپیرمن مربوط به رابطه بین اضطراب والدین و پیشرفت تحصیلی فرزندان آن‌ها در مقطع پیش دانشگاهی شهر کرمان

نوع رابطه	وجود رابطه	پیشرفت تحصیلی فرزندان			متغیر آزمون
		تعداد	معنی داری	ضریب همبستگی اسپیرمن	
معکوس	دارد	۳۲۰	۰/۰۰۰	-۰/۴۵۳	اضطراب والدین
معکوس	دارد	۳۲۰	۰/۰۰۰	-۰/۳۹۷	اضطراب پدر
معکوس	دارد	۳۲۰	۰/۰۰۰	-۰/۴۵۷	اضطراب مادر

تجزیه و تحلیل داده‌ها، از طریق آزمون اسپیرمن (جدول ۵) نشان می‌دهد که ضرایب همبستگی بین دو متغیر اضطراب دانش‌آموزان و پیشرفت تحصیلی آن‌ها برابر $0/529-$ و با مقدار P (معناداری) برابر $0/000$ می‌باشند، چون مقدار P کوچکتر از سطح معناداری

داری $\alpha = 0/05$ است. لذا در این سطح فرض H_0 یعنی نبود رابطه رد می‌شود و در نتیجه بین اضطراب دانش‌آموزان و پیشرفت تحصیلی آن‌ها در مقطع پیش دانشگاهی شهر کرمان رابطه معناداری وجود دارد. این مطلب با توجه به نحوه پراکندگی نقاط و همچنین خط برازش شده تأیید شده است. در ضمن منفی بودن ضرایب همبستگی و شیب خط برازش شده نشان از رابطه عکس بین این دو متغیر است. همچنین ضریب تعیین بین دو متغیر برابر $0/195$ ($R^2 = 0/195$) است یا به عبارتی $19/5$ درصد تغییرات پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان به وسیله اضطراب آن‌ها توجیه می‌شود.

جدول ۵: آماره‌های آزمون همبستگی اسپیرمن مربوط به رابطه بین اضطراب دانش‌آموزان و پیشرفت تحصیلی آن‌ها در مقطع پیش دانشگاهی شهر کرمان

متغیر	پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان		
	اسپیرمن	تعداد	وجود رابطه
آزمون اضطراب دانش‌آموزان	ضریب همبستگی	معنی داری	نوع رابطه
	$-0/529$	$0/000$	دارد معکوس

مقایسه میزان اضطراب دانش‌آموزان دختر و پسر براساس محاسبات از طریق آزمون T (جدول ۶) به دست آمد و چون مقدار P (معنا داری) برابر با $0/873$ و بزرگ‌تر از سطح معناداری $\alpha = 0/05$ است، لذا در این سطح فرض H_0 رد نمی‌شود و در نتیجه نمی‌توان گفت نمرات میزان اضطراب دانش‌آموزان دختر و پسر تفاوت معناداری دارد. هم چنین مقایسه پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دختر و پسر نیز براساس محاسبات از طریق آزمون T به دست آمد و چون مقدار P (معناداری) برابر با $0/000$ و کوچکتر از سطح معناداری $\alpha = 0/05$ است، لذا در این سطح فرض H_0 رد می‌شود و در نتیجه می‌توان گفت نمرات پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دختر و پسر تفاوت معناداری دارد. مقایسه میانگین‌ها نشان می‌دهد که پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دختر بالاتر از دانش‌آموزان پسر است.

جدول ۶: آماره‌های آزمون T برای مقایسه میانگین نمرات میزان اضطراب و پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان دختر و پسر

جنسیت	دختر			پسر			T آماره	درجه آزادی	معنی‌داری
	تعداد	میانگین	انحراف معیار	تعداد	میانگین	انحراف معیار			
اضطراب	۱۷۰	۶/۹۸	۱/۲۴	۱۵۰	۶/۹۶	۱/۲۶۳۲۱	-۰/۱۶۰	۳۱۸	۰/۸۷۳
پیشرفت تحصیلی	۱۷۰	۱۵/۶۲	۱/۹۵۷	۱۵۰	۱۴/۸۸	۱/۷۷	-۳/۵۳۱	۳۱۸	۰/۰۰۰

بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های پژوهش در ارتباط با سؤال اول حاکی از آن است که بین اضطراب والدین با اضطراب فرزندان آن‌ها در مقطع پیش دانشگاهی رابطه معناداری وجود دارد. پژوهش‌های مشابهی مشاهده نشد که به طور مشخص رابطه اضطراب والدین با اضطراب فرزندان آن‌ها را بررسی کرده باشد، اما سموعی (۱۳۸۰)، پژوهشی را با عنوان «بررسی رابطه نگرش‌های فرزند پروری، تیپ شخصیتی A، کمال‌گرایی و جزم‌گرایی والدین با اضطراب امتحان و عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان» نقل کرده است. در این پژوهش بین کمال‌گرایی و جزم‌گرایی والدین با اضطراب امتحان دانش‌آموزان رابطه معناداری مشاهده نشد. بنابراین، اگر کمال‌گرایی و جزم‌گرایی والدین رابه عنوان عوامل اصلی اضطراب فرض کنیم، نتیجه پژوهش حاضر با پژوهش تشکری (به نقل از سموعی، ۱۳۸۰) همخوانی ندارد. به هر حال آنچه با شواهد تجربی و بالینی نیز همخوانی دارد اینکه اساساً محیط خانوادگی اضطراب زده موجب اضطراب در اعضاء آن خانواده است. از طرف دیگر در روش‌های جدید خانواده درمانی، درمان مشکلات روانی افراد بدون لحاظ کردن وضعیت روانی- رفتاری سایر اعضاء خانواده و نوع مناسبات موجود بین آن‌ها امکان‌پذیر نیست (مینوچین، ۱۳۷۳). بنابراین، اگر مجاز نباشیم که بگوییم لزوماً اضطراب دانش‌آموزان ناشی از اضطراب والدین و محیط خانواده آن‌ها است، اما می‌توانیم مدعی بشویم که یکی از علت‌های اصلی اضطراب تحصیلی دانش‌آموزان و به ویژه دانش‌آموزان مقطع پیش دانشگاهی، که در آستانه کنکور سراسری هستند، به لحاظ این که قبولی دانشگاه بیش از حد برای والدین مهم و با ارزش شده است، اضطراب و نگرانی والدین است.

چرا که انتظارات غیرمنطقی از فرزندان و رفتارهای غیراصولی به طور طبیعی می‌تواند به تشویش و اضطراب فرزندان دامن بزند.

براساس یافته این پژوهش بین اضطراب والدین و پیشرفت تحصیلی فرزندان آن‌ها در مقطع پیش دانشگاهی شهر کرمان رابطه وجود دارد.

پژوهش‌های چندان مشابه‌ای برای مقایسه و تطبیق یافت نشد، اما نتایج بعضی پژوهش‌ها در ارتباط با اضطراب می‌تواند تا حدودی نتیجه‌گیری‌هایی را در ارتباط با این سؤال رقم بزند. به عنوان مثال هارتز (به نقل از سموعی، ۱۳۸۰)، در پژوهشی تحت عنوان «بررسی نقش نمره بر اضطراب دانش‌آموزان» نشان داد که یادگیری‌هایی که برای نمره نباشد و صرفاً برای خود یادگیری و یا برای تفریح و سرگرمی باشد، عمیق تر و با تمرکز بیشتر اتفاق می‌افتند. بنابراین، با این منطقی می‌توان استدلال کرد که والدین با انحاء مختلف نگرانی خود را برای کسب نمره بیشتر یا کسب رتبه بهتر در کنکور سراسری بروز می‌دهند و برای نفس یادگیری احترام قائل نیستند و اگر این نگرانی به سطح اضطراب رسیده باشد مطمئناً موجبات اضطراب فرزندان آن‌ها را فراهم می‌آورد.

نیو بگین و اونز (۲۰۰۱) نیز در تحقیقی با موضوع «تأثیر عزت نفس و اضطراب بر پیشرفت تحصیلی» به این نتیجه رسیدند که بین عزت نفس و پیشرفت تحصیلی رابطه مستقیم و بین اضطراب و پیشرفت تحصیلی رابطه معکوس وجود دارد. با این نتیجه می‌توان چنین دریافت که اگر عزت نفس افراد متأثر از محیط خانواده و زندگی باشد به طور حتم والدین مضطرب نمی‌توانند موجب عزت نفس پایدار در فرزندان خود باشند.

براساس یافته پژوهش بین اضطراب دانش‌آموزان و پیشرفت تحصیلی آن‌ها رابطه معکوس وجود دارد. نتیجه این پژوهش در ارتباط با سؤال مزبور، بایافته‌های سعادت و تشکر (به نقل از سموعی، ۱۳۸۰؛ علی محمدی (۱۳۷۵)؛ تقوایی (۱۳۸۲)؛ سلیمانی (۱۳۸۴)؛ خدا یاری (۱۳۸۴)؛ خوشبخت (۱۳۸۶)؛ هیل و ساراسون (۱۹۹۰)؛ هارتز (به نقل از سموعی، ۱۳۸۰)؛ نیو بگین و اونز (۲۰۰۱)؛ کوتاها تا (۲۰۰۵) و کایس زین و بریچ (۲۰۰۷) همخوانی دارد. نتایج همه این پژوهش‌ها مؤید این است که اضطراب دانش‌آموزان باعث می‌شود که پیشرفت تحصیلی آن‌ها تحت الشعاع قرار گرفته و افت کند. قدر مسلم دانش‌آموزانی که به هر دلیل به طور مداوم با نگرانی و دلهره با کلاس درس، معلم و وظایف تحصیلی مواجه

می‌شوند، نمی‌توانند پیشرفت تحصیلی مطلوبی داشته باشند. حتی اگر این افراد نمرات خوبی هم بگیرند، در شرایطی که به مهارت‌های مقابله با اضطراب مجهز نباشند، بالاخره در یکی از مقاطع تحصیلی، عملکرد تحصیلی آنها تحت الشعاع قرار می‌گیرد.

سarasون از جمله کسانی بود که درارتباط با اضطراب آزمون و رابطه آن با یادگیری و پیشرفت تحصیلی پژوهش‌های گسترده‌ای انجام داده است. همه پژوهش‌های او (۱۹۶۱-۱۹۵۹)، (۱۹۸۰-۱۹۷۲) منتج به این نتیجه شد که اضطراب آزمون، عملکرد را کاهش می‌دهد و پیشرفت تحصیلی مطلوبی اتفاق نمی‌افتد. فرانسوا و ولفلک نیز به همین نتیجه درارتباط با رابطه اضطراب امتحان و عملکرد تحصیلی دست یافتند (سیف، ۱۳۸۶). در اینجا موضوع به نظر بااهمیت و شایسته توجه این است که دانش‌آموزانی که دچار اضطراب هستند و در خانه هم با اضطراب و نگرانی والدین خود مواجه می‌شوند، نگرانی آنها نسبت به امور تحصیلی و یادگیری افزون‌تر می‌شود و بیزاری تحصیلی در آنها اتفاق می‌افتد.

یافته پژوهش نشان می‌دهد که بین میزان اضطراب دختران و پسران تفاوت معناداری وجود ندارد. این نتیجه با یافته سعادت (به نقل از سموعی، ۱۳۸۰)، همخوانی دارد که در این پژوهش تأثیر اضطراب بر یادگیری بررسی شده و تفاوت میزان اضطراب میان دختر و پسر تأیید نشده است، یافته‌های پژوهش حاضر با یافته تعدادی از پژوهش‌های انجام شده در این خصوص همخوانی ندارد. این پژوهش‌ها عبارتند از: ۱- پژوهش علی محمدی (۱۳۷۵) است که رابطه اضطراب امتحان، درون‌گرایی، برون‌گرایی دانش‌آموزان و تحصیلات و شغل والدین با پیشرفت تحصیلی فرزندان آنها را در سال سوم راهنمایی بررسی کرده و به این نتیجه دست یافته است که نمرات دختران در مقیاس اضطراب به طور معناداری بیشتر از پسران است. ۲- یافته‌های پژوهش توسلی (۱۳۷۹) است که رابطه ترس از مؤفقیّت و اضطراب امتحان در داوطلبان دختر و پسر رشته ریاضی و فیزیک را بررسی کرده و دریافته است که در دو متغیر ترس از مؤفقیّت و اضطراب امتحان نمرات دختران بالاتر از پسران بوده است. ۳- سلیمانی (۱۳۸۴) که در پژوهش خود فراوانی اضطراب امتحان و ارتباط آن با عملکرد تحصیلی را در دانش‌آموزان مقطع راهنمایی بررسی کرده و به این نتیجه رسیده که فراوانی اضطراب در جنس مؤنث بیشتر از جنس مذکر است. ۴- خدایاری فرد (۱۳۸۴) در پژوهش خود که با مقایسه اضطراب و مؤفقیّت تحصیلی در دانشجویان با منابع کنترل درونی و بیرونی به این نتیجه دست

یافت که اضطراب امتحان دانشجویان دختر بالاتر از دانشجویان پسر است؛ ۵- با یافته جگد^۱ (۲۰۰۷) است که علت‌های اضطراب دانش‌آموزان نسبت به درس شیمی را بررسی کرده و به این نتیجه دست یافته است که اضطراب دانش‌آموزان دختر نسبت به درس شیمی از پسران بیشتر است و ۶- کایس‌زین و بریچ (۲۰۰۷) است که رابطه اضطراب امتحان با عزت نفس و پیشرفت تحصیلی دانشجویان را بررسی کرده و دریافته‌اند که میانگین نمرات اضطراب امتحان دختران بیشتر از پسران است. پژوهشگر نیز بر این باور است که معمولاً اضطراب دانش‌آموزان دختر به خصوص اضطراب امتحان و اضطراب تحصیلی آن‌ها بیشتر از پسران است و به طور عام نگرانی و دلواپسی جنس مؤنث نسبت به همه مسائل بیشتر از مذکر است، اما در ارتباط با نتیجه پژوهش در این مورد شاید بتوان این طور استدلال کرد که چون دختران برای یادگیری و پیشرفت تحصیلی تلاش بیشتری می‌کنند و توفیقات بیشتری نصیب آن‌ها می‌شود، در حال حاضر اضطراب کمتری نسبت به پسران دارند که شاید بتوان گفت بخشی از موفقیت دختران در کنکور سراسری نسبت به پسران مؤید این ادعاست.

رابطه اضطراب با پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان در گروه دختران قوی تر از پسران است. این نتیجه با یافته‌های پژوهش‌های سلیمانی (۱۳۸۴)؛ علی محمدی (۱۳۷۵)؛ و کایس‌زین و بریچ (۲۰۰۷) همخوانی دارد. شواهد تجربی و گزارش‌های غیررسمی مشاوران مدارس نیز مؤید این واقعیت است که اضطراب دختران تأثیر بیشتری نسبت به پسران بر پیشرفت تحصیل آن‌ها دارد. با توجه به این که اکثر دختران ادامه تحصیل را تنها راه دستیابی به موقعیت‌های شغلی آینده می‌دانند، لذا طبیعی است که نگرانی و دلشوره آن‌ها هم بیشتر باشد و بر پیشرفت تحصیل آن‌ها اثر بیشتری داشته باشد، اما از طرف دیگر پسران به دلیل این که حق انتخاب‌های بیشتری در ارتباط با آینده شغلی برای خود قائل‌اند و رقابت تحصیلی و بالطبع نگرانی آن‌ها نسبت به تکالیف تحصیلی کمتر از دختران است، به این دلیل تأثیر آن بر پیشرفت تحصیلی آن‌ها کمتر است.

با توجه به یافته‌های پژوهش پیشنهاد می‌شود که متولیان آموزش عالی و به ویژه آموزش و پرورش برنامه‌هایی مدون و منسجم برای ارتقاء دانش و مهارت خانواده‌ها و دانش‌آموزان

نسبت به اضطراب و روش‌های کنترل و مقابله با آن طراحی و به مرحله اجرا گذارند. آموزش‌های خانواده برای کاستن از اثرات نامطلوب روحی و روانی مشکل اضطراب برای والدین و فرزندان آن‌ها گسترش یابد. اولیای مدرسه به ویژه معلمان به آموزش‌های بیشتری در راستای پیشگیری از ایجاد و دامن زدن به هیجانات منفی همچون اضطراب در محیط‌های آموزشی مجهز شوند. همه تلاش مسئولان آموزشی معطوف به این باشد که از خشک و بی‌روح بودن آموزش‌ها کاسته شود و از ظرفیت متخصصان و کارشناسان تربیتی و روان‌شناسی برای جالب و جذاب کردن فرآیند یاد دهی - یادگیری استفاده شود. اصول روان‌شناسی آموزش از سوی معلمان به جد به کار گرفته شود، فعالیت‌های مشاوره علمی بیش از پیش در مدارس توسعه یافته و تقویت شوند، به خصوص در راستای تعالی بخشی به مشاوره‌سازی باید مشاوران را به علم روز مجهز کرد. برای تقویت خودپنداره مثبت دانش‌آموزان همه عوامل زیربط از جمله خانواده، مدرسه، مسئولان ستادی آموزش و پرورش و به خصوص معلمان و مشاوران مدارس همگام و هم سو شوند؛ و در راستای نهادینه سازی فرهنگ بر نامه ریزی و استفاده از راهبردهای فرا شناخت و روش‌های نوین مطالعه در بین دانش‌آموزان گام‌های جدی تری برداشته شود.

منابع

- تقوایی، علی، (۱۳۸۲). بررسی رابطه بین سبک‌های شناختی، اضطراب ریاضی با عملکرد ریاضی در دانش‌آموزان پسر سال اول دبیرستان منطقه ۷ آموزش و پرورش تهران، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت معلم.
- توسلی، نادر، (۱۳۷۹). بررسی رابطه ترس از موفقیت و اضطراب امتحان در داوطلبان دختر و پسر رشته ریاضی در کنکور سراسری ۷۹-۷۸ شهرستان رودسر، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت معلم تهران.
- خدایاری، رقیه، (۱۳۸۴). مقایسه اضطراب امتحان و موفقیت تحصیلی در دانشجویان با منابع کنترل درونی و بیرونی، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی.
- خوشبخت، معصومه، (۱۳۸۶). بررسی رابطه اضطراب آشکار با پیشرفت تحصیلی و سطح سواد والدین در کودکان. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت معلم تهران.
- دوراند، وینسنت. ام و بارلو، دیوید. اچ، (۱۳۸۶). اختلالات اضطرابی. (ترجمه عباس رحمتی). کرمان: ودیعت.
- سلیمانی، محمدجواد، (۱۳۸۴). بررسی فراوانی اضطراب امتحان و ارتباط آن با عملکرد تحصیلی در دانش‌آموزان دختر و پسر مقطع راهنمایی شهر زاهدان در نیمسال اول تحصیلی ۱۳۸۴-۸۵، پایان‌نامه‌ی دکترای عمومی (پزشکی)، دانشگاه علوم پزشکی زاهدان.
- سموعی، راحله، (۱۳۸۵). مقایسه اضطراب فرزندان فرهنگیان و سایر دانش‌آموزان. پایان نامه چاپ نشده، شورای تحقیقات آموزش و پرورش اصفهان.
- سیف، علی اکبر، (۱۳۸۶). روانشناسی پرورشی نوین. تهران: دوران.
- شهری طبرستانی، مصطفی و سلیمی، سید حسین، (۱۳۸۱). دیدگاه والدین، انتظارات والدین اضطراب شغلی و تحصیلی، نشریه دانش، شماره ۲۵۳.

رابطه بین اضطراب والدین با اضطراب و پیشرفت تحصیلی فرزندان ۱۴۵

علی محمدی، حسین، (۱۳۷۵). بررسی رابطه اضطراب امتحان، درونگرایی - برونگرایی دانش‌آموزان، تحصیلات و شغل والدین، با پیشرفت تحصیلی دانش‌آموزان سال سوم راهنمایی. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شیراز.

فتحی آشتیانی، علی و امامقلی وند فاطمه، (۱۳۸۲). بررسی تأثیر شیوه‌های شناختی- رفتاری بر کاهش اضطراب. فصلنامه تعلیم و تربیت، پژوهش‌کده تعلیم و تربیت وزارت آموزش و پرورش: شماره نوزدهم.

فتحی آشتیانی، علی و داستانی محبوبه، (۱۳۸۸). آزمون‌های روانشناختی: ارزشیابی شخصیت و سلامت روان. تهران: بعثت.

کاپلان و سادوک، (۱۳۷۴). خلاصه روان پزشکی. (ترجمه نصرت ا. . . پور افکاری). تهران: آزاده.

لفرانسوا، گای. ار، (۱۳۸۶). روانشناسی برای معلمان. (ترجمه هادی فرجامی). مشهد: آستان قدس رضوی.

مینوچین، سالوادر، (۱۳۷۳). خانواده و خانواده درمانی. (ترجمه باقر ثنایی ذاکر). تهران: امیرکبیر.

نوابی نژاد، شکوه، (۱۳۸۳). نظریه‌های روان درمانی و مشاوره. تهران: رشد.

Hill, K. T. , & Sarason. B,(1990). *Motivation. And education testing policy*. Newyork: plenum

Jegade, S. A, (2007). *Students anxiety towards the learning of chemistry in some Nigerian secondary schools*, Department of curriculum studies faculty of education university of Ado.

Kubiszyn, T. , & Brich, G, (2007). *Correlation test anxiety on self steem and achievement in the student's*. University of Boston.

Kotaohata, M, (2005). *Potential sources of anxiety for Japanese learners of English: Preliminary case Interviews with five Japanese college students in the U. S*. International Christian university, Tokyo, Japan.

Newbgin, I. , & Owens, P, (2001). self steem and anxiety in the achievement, *Journal of research in personality*. vol. 13, PP. 393-385.

Terry, A. , & Travis , M. D, (1999). *Solving patient problems Psychiatry*. printed in the united states of American.

Zeidner. M,(1994). *Redution of text anxiety: A first attempt at economic. Anxiety: stress & coping*: In psychological abstracts, An,Vol. (1), 1-B.